

1. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05.10.2017. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>.

2. «Загрози критичній інфраструктурі та їх вплив на стан національної безпеки (моніторинг реалізації Стратегії національної безпеки)». Аналітична записка. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL : <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/zagrozi-kritichniy-infrastrukturi-ta-ikh-vpliv-na-stan-nacionalnoi>.

УДК 343.9

DOI: 10.31733/15-03-2024/1/48-50

Євген ПИСЬМЕНСЬКИЙ

завідувач кафедри

поліцейської діяльності

Луганського навчально-наукового

інституту імені Е. О. Дідоренка

Донецького державного

університету внутрішніх справ

доктор юридичних наук, професор

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА ФАКТОРИ, ЩО ЇХ ЗУМОВЛЮЮТЬ¹

Із запровадженням воєнного стану в Україні, що стало реакцією на повномасштабне вторгнення російського агресора на територію України, зазнали змін усі сфери суспільного життя, а правова політика нашої держави трансформувалася з огляду на потребу брати участь у тривалій війні високої інтенсивності. Кримінально-правова політика у цьому процесі не є винятком. Протидія кримінально-протиправній діяльності засобами кримінального права в умовах агресивної війни має здійснюватися, зважаючи на її обставини та новітні прояви.

Суб'єкти формування кримінально-правової політики України майже відразу після початку повномасштабного вторгнення стали реагувати на цей виклик і вносити зміни і доповнення до кримінального законодавства України. На жаль, оцінюючи з позиції сьогодення, можна стверджувати, що нормотворча діяльність у сфері кримінального права не здійснювалася належним чином; загалом вона характеризується низкою негативних моментів. Далі будуть показані найбільш негативні їхні прояви за період двох років з моменту початку другої фази російсько-української війни та зроблена спроба продемонструвати причини їх виникнення (за авторським спостереженням та на рівні побудови наукової гіпотези).

Отже, найбільш негативно процес формування кримінально-правової політики України в умовах воєнного стану (24 лютого 2022 р. – 24 лютого 2024 р.) характеризують такі законодавчі рішення:

1) необґрунтоване (безпідставне) запровадження окремих спеціальних норм про відповідальність за вчинення кримінальних правопорушень, що мало наслідком виникнення колізій кримінально-правових норм та появу не виправданої їх конкуренції з порушенням системних зв'язків КК України (наприклад, перетинання державного кордону України з терористичною метою (ст. 258-6 КК України) є спеціальною кримінально-правовою нормою, що встановлена поза врахування уже наявних заборон, насамперед передбачених у ст. 332-2 КК України, за якою настає відповідальність у разі перетинання державного кордону України з метою заподіяння шкоди інтересам держави);

2) криміналізація деяких актів суспільно небезпечної поведінки, що здійснена помилково, з порушенням правил законодавчої техніки та загалом усталених умов криміналізації (наприклад, установлені у ст. 436-2 КК України виправдовування, визнання

---

¹ Тези доповіді підготовлені в межах виконання проєкту «Кримінально-правова політика України під впливом факторів воєнного характеру та її відзеркалення в експертній думці» (реєстраційний номер 2022.02/0046) Національного фонду досліджень України за підтримки Кембриджського університету, Велика Британія.

правомірною, заперечення збройної агресії російської федерації проти України, глорифікація її учасників);

3) диференціація кримінальної відповідальності, що характеризується певною несправедливістю та уможлиблює дисбаланс кримінально-правового впливу (наприклад, вибіркове та безсистемне встановлення кваліфікуючої ознаки у виді вчинення певного діяння в умовах воєнного або надзвичайного стану в окремих складах кримінальних правопорушень проти власності);

4) відмова від усунення явних прогалин кримінального законодавства та зволікання з удосконаленням кримінально-правових норм, застосування яких сьогодні актуалізується з огляду на фактор війни (наприклад, грубе порушення мобілізаційного законодавства в умовах воєнного стану досі не утворює належної підстави кримінальної відповідальності, а його кваліфікація здійснюється за нормами КК України, які не містять такої підстави);

5) здійснена спроба вдосконалити кримінально-правові санкції, що характеризується низкою недоліків, що здатні негативно вплинути на протидію кримінально протиправній поведінці й явно порушують справедливість, унеможливають індивідуалізацію кримінальної відповідальності (обмеження застосування заохочувальних норм кримінального права щодо окремих видів кримінальних правопорушень є тупиковим напрямом розвитку вітчизняного кримінального законодавства).

Основними факторами, які істотно вплинули на неналежну якість кримінального закону, здатні її погіршувати та зберегти негативні тенденції у формуванні кримінально-правової політики України в умовах воєнного стану, можна визначити такі:

1) кримінально-правовий популізм як неодмінний усталений тренд у формуванні кримінально-правової політики;

2) підготовка змін і доповнень до КК України здебільшого політиками, які не є правниками, та безсистемне залучення останніх до роботи з удосконалення КК України;

3) прояви нездатності (неготовності) Президента України втрутати очевидно помилкові рішення законодавця, зокрема через відсутність належного механізму експертного оцінювання на відповідному рівні формування кримінально-правової політики;

4) інертність законодавця та його неспроможність виявляти і швидко виправляти зроблені нормотворчі помилки;

5) відсутність об'єктивної та повної статистичної інформації про кількісні та якісні параметри кримінальних правопорушень, діяльність оперативних підрозділів органів правопорядку, органів досудового розслідування, прокурорів, суддів та інших органів з протидії злочинності.

У сфері реалізації кримінально-правової політики сталися зміни, які здебільшого є похідними від того, що відбулося у результаті (не завжди вдалого) формування кримінально-правової політики. Правозастосовувачі стикнулися з новими викликами для себе, що як безпосередньо, так і опосередковано були пов'язані з воєнними діями на території України. До усталених проблем додалися нові, які за авторським спостереженням можна узагальнити та викласти причини їх виникнення (на рівні наукової гіпотези).

Отже, негативними аспектами реалізації кримінально-правової політики України (сфера правозастосування), які характеризують цей процес в умовах воєнного стану (24 лютого 2022 р. – 24 лютого 2024 р.), є такі:

1) наявність системних помилок у кваліфікації злочинів, пов'язаних із війною;

2) на тлі істотних законодавчих недоліків при застосуванні кримінального закону віддається перевага його буквальному тлумаченню та формалізму;

3) застосування кримінально-правових норм відбувається за відсутності правових позицій (роз'яснень з питань застосування законодавства) Верховного Суду та усталених доктринальних підходів (особливо на першому етапі);

4) тенденція формування неоднакової практики застосування кримінально-правових норм про злочини, пов'язані з війною;

5) за кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з війною, ухвалення правових рішень відбувається, зважаючи на громадську думку, що характеризується своєю репресивністю і жорстоким ставленням до правопорушників.

До факторів, що істотно впливають на неефективність правозастосовної діяльності та збереження негативних тенденцій у реалізації кримінально-правової політики України в умовах воєнного стану, можна віднести:

1) низький рівень фахової підготовки суб'єктів правозастосування у сфері кримінальної юстиції, відсутність навичок використовувати весь арсенал засобів тлумачення

кримінально-правових норм;

2) наявність корупційного складника, який попри війну посилює неправомірне застосування кримінального закону, зловживання ним;

3) відсутність достатнього досвіду протидії злочинам, пов'язаним із війною, а також належних правових орієнтирів, вироблених на рівні судової практики та доктрини кримінального права (особливо на першому етапі);

4) недосконалість кримінального законодавства, що є основним джерелом суперечливої практики застосування кримінально-правових норм про злочини, пов'язані з війною, помилок у кваліфікації тощо;

5) дефіцит в умовах війни належних ресурсів (зокрема матеріальних, технічних, кадрових, фінансових) для організації повноцінної та якісної діяльності із застосування кримінального права.

Як висновок треба резюмувати, що на поточному етапі формування та реалізації кримінально-правової політики настав час перейти до невідкладного усунення виявлених помилок, недоліків та загалом подолання негативних тенденцій. Це дасть змогу більш ефективно протидіяти кримінально-протиправній діяльності в умовах воєнного стану та війни високої інтенсивності, якою є поточний етап російсько-українського протистояння.

УДК 342.7

DOI: 10.31733/15-03-2024/1/50-53

Віталій СЕРЬОГІН

декан юридичного факультету
Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна
доктор юридичних наук, професор

ПРАВА ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Дотримання прав людини є кардинальним принципом виживання будь-якого демократичного суспільства, так само як забезпечення національної безпеки є життєво важливим інтересом будь-якої нації. З моменту проголошення незалежності Україна розвивається в умовах демократії, а демократія навряд чи може існувати в її справжньому розумінні без дотримання прав людини. Проблема співвідношення прав людини з національною безпекою для України є однією з ключових. Значною мірою це зумовлено проблемою незахищеності людини, що має комплексний характер і в теперішніх соціально-економічних та військово-політичних умовах досягла критичної точки.

Сучасні виклики національній безпеці величезні та дуже тривожні. Найголовнішим серед них на сьогодні, безумовно, є повномасштабна агресія з боку російської федерації, оскільки вона загрожує самому існуванню нашої держави, її суверенітету й територіальній цілісності, супроводжується масовими жертвами не тільки серед військовослужбовців, але й серед мирного населення. До цієї загрози додається ціла низка внутрішніх викликів, спричинених переважно недержавними акторами. За цих умов дехто вважає, що права людини мають бути відсунуті на другий план, щоб ефективно протистояти викликам безпеці. Таких чимало й серед фахівців у галузі конституційного права, яких умовно можна назвати «конституціоналістами-державниками».

Проте доречно зазначити, що без дотримання прав людини та верховенства права загалом буде важко не тільки забезпечити національну безпеку, але й зберегти українську державність як таку. Критичний аналіз чинного законодавства дозволяє стверджувати, що воно містить достатньо положень як для забезпечення поваги до прав людини, так і для гарантування національної безпеки – потрібно лише повною мірою їх реалізовувати та чітко вказати судам та іншим юрисдикційним органам стратегічний шлях вирішення ситуацій у разі конфлікту між правами людини та національною безпекою.

Безпеку можна описати як свободу від таких явищ, як загроза, небезпека, напад, посягання тощо. Досить простий характер цього визначення не повинен приховувати той факт, що існує багато форм безпеки, але серед них саме міжнародна безпека, національна безпека та безпека людини є найбільш актуальними в юридичній площині. При цьому